

A D K O Y M A

M. Özgü ARAS (*)

G İ R İ Ő

İslâm'da Aile, Çocuk ve Ona Karşı Vazifeler

Aile denince akla, karı, koca, çocuklar veya neseb bağları ile birbirine bağlı kimselerden meydana gelen bir cemiyet gelir (1). Bu küçük cemiyet, insan için en tabii ve zaruri bir muhittir. Çünkü insan, hayvanların bir çoğu gibi kısa bir çocukluk devresinden sonra kendi işini kendi görebilen bir mahlûk değildir. Doğduktan sonra aylarca ve yıllarca bakılmaya, büyütülüp terbiye edilmeye muhtaçtır. İşte aile insanın bu ilk zaruri ihtiyaçlarına cevap veren bir teşekküldür.

Çocuk ise, içerisinde bulunduğu ailenin devamını, neslin bekasını temine vasıta olan bir varlıktır (2).

Neslin devamı için de çocuk doğmasını istemek, çarelerini aramak, ailenin iki temeli olan karı ve kocanın bir hak ve vazifesidir. Kur'ân'da, kocaların geceleri kadınlara yaklaşmaları ve Allah'ın kendileri hakkında yazdığını istemeleri emredilmiş (3), yâni evlenmenin maksadı olan üreyip türemeye hizmet istenmiştir.

Peygamberimiz (s.a.s.) in de evlenmeyi emreden, bekârlıktan şiddetle nehyeden (4), güzel ve velûd kadınlarla evlenmeyi tavsiye eden (5), kıyâmette ümmetinin çokluğu ile iftihâr edeceğini beyânededen (6) hadisleri vardır.

(*) Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

(1) Başgil, Ali Fuâd, Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri Üzerine Etüdler, 33

(2) Aynı eser, 339.

(3) el-Bakara (II), 187.

(4) Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 17, VI, 157.

(5) Ebû Dâvûd, Sünen, Nikâh, 3 (I, 473).

(6) Ebû Dâvûd, Nikâh, 3 (I, 473); İbn Mâceh, Sünen, Nikâh, 8 (I, 599).

Hız Peygamber (s.a.s.) in bir kimsenin ölümü ile artık amelinin de keşildiğini, bu duruma mani olacak üç şeyden birisinin salih bir çocuk bırakmak olduğunu (7) beyan buyurması, neslin devamını, artmasını, ümetinin çoğalmasını istemesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de dört kadına kadar evlenmeye müsaadenin (8) sebeplerinden birisi de, çocuk olması ve ümetin artması içindir.

Kur'ân-ı Kerîm'de «O, kime dilerse ona kız evlât, kime dilerse ona erkek lutfeder» (9) buyurulmasına rağmen, bazı insanlar kız ve erkek arasında ayırım yapmakta, kız çocuk istememekte, onu makbul tutmamaktadır. Bu bir câhiliyye âdetidir. O devirde, oğlan doğunca, kız ölünce tebrike gidildiği (10) nakledilir. Yine Kur'ân'da «Kız müjdesi verince, suratları gamla dolu, ebkem bir halde kapkara kesiliyor» (11) şeklinde beyânla, bu durum da yerilmiştir.

Buraya kadar göstermiş olduğumuz âyet ve hadis meallerine göre, neslin devamı için çocuk sahibi olmak övülmüştür.

Çocuk ister erkek, ister kız olsun, doğmakla kendisi her ne kadar bir mükellefiyet altına girmese de, ebeveynini birtakım mükellefiyetler altına sokmaktadır. Onun rızık ve giyeceğinin baba tarafından temini (12), ana tarafından emzirilmesi (13) şeklinde başlayan bu mükellefiyetler, sünnet ettirilmesi, terbiyesi, tahsili... v.s. şeklinde sıralanabilir. İbn Abbâs, çocuk doğunca yedi şeyin yapılmasının sünnet olduğunu söylemiş ve bunları: «İsim konması, sünnet ettirilmesi, saçının traş ettirilmesi, akıka, saçı ağırlığına sadaka verilmesi, kızların kulağının delinmesi...» (14) şeklinde sıralamıştır.

İşte bu vazîfelerden isim ve onunla yakın alâkası olan konuları ele alarak, ismin Fıkıh ve Hadîs kitaplarında ve Medenî Hukukta işlenişini tetkike çalışacağız.

(7) el-'Aclûni, Keşfü'l-Hafâ, I, 105; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 372; et-Tirmî Sünen, Ahkâm, 36 (III, 651).

(8) en-Nisâ' (IV), 3.

(9) eş-Şûrâ (XLII), 49.

(10) İbn el-Kayyim el-Cevziyyeh, Tuhfetü'l-Mevdûd bi Ahkâmî'l-Mevlûd, 11, 15.

(11) ez-Zühurf (XLIII), 17.

(12) el-Bakara (II), 233.

(13) Aynı Sûre, 233.

(14) eş-Şevkânî, Neyi'ü'l-Evtâr, V, 155.

İSİM VE MAHİYETİ

Kelime olarak :

İsim : (**الإسم**) Arapça bir kelimedir (15). Türkçesi «Ad»dır (16).

Türkçede kullanılan, aslı Farsça olan «Nâm»da aynı manâdadır. (17). İsmi'nin çoğulu «*esmâ'*» ve «*esâmi*» (18) dir. «Süme» (**سومة**) veya «*sü-mûv*» (**سومو**) den türemiştir. Kelime olarak büyüklük ve yükseltmek manasına gelen isim kerimesinin başındaki hemze de ârizîdir (19).

İsim, canlı cansız bütün varlıkları ve kavramları tek tek (hâs, özel isim) veya cins cins karşılayan (cins isim), varlıkların adları olan (20), adlandırdığı şeyi akla getirip zihne yücelten hususi kelimedir. Varlığın bir alâmeti ve onu zihinde canlandıran bir delilidir (21) dendiği gibi; isim, adlandırdığı, ait olduğu şeyin sembolü olan, onu işiten veya söyleyenler arasında ortak bir düşünce meydana getiren kelimedir (22) de denmektedir.

İsim bir şahsın hâlini en bariz şekilde ifâdeye yarayan ait olduğu şahsın bütün vasıflarını hayalde toplayan sembolik bir kelimedir. Bu sembolik kelime zamanla o şahsın kalıbı gibi görünmektedir. Bir şahıs adlandırdığı isimle yâd edile edile o şahıs ile ismi arasında öyle bir münasebet meydana gelir ki, ismi anılan şahıs hayalimizde canlanır veya şahsın hayalinin şuuru muza gelmesi ile onun ismi dudaklarımızda belirir.

Bugün bir evin kapısı çalınınca içerden kim o? sorusuna verilecek cevap ancak isimlerdir. Şahıs kendisini ancak ismi ile tanıtabilmektedir. Başka türlü bir vasıta yoktur. Bu hususu bir hadîsle de değerlendirebilirsek :

(15) İbn Menzûr, Lisânü'l-'Arab, XII, 18.

(16) Develloğlu, Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 540.

(17) Şükûn, Ziyâ, Ferheng-i Ziyâ, II, 1865; Develloğlu, a.g.e., 540.

(18) İbn Menzûr, a.g.e., XIV, 397; Develloğlu, a.g.e., 540.

(19) İbn Menzûr, a.g.e., XII, 18, XIV, 397; er-Râzî, et Tefsîru'l-Kebîr, II, 176; Arizî hemze evveline başka bir kelime bitişince okunmayan demektir. «Bismillâhi, Mesmûke» gibi.

(20) Türk Ansiklopedi, XX, 237.

(21) Hüseyin el-Cisr, Risâle-i Hamîdiyye, (Terc. : Manastırlı İ. Hakkı), 584, 585.

(22) Toshihiko İzutsu, Kur'ân'da Allâh ve İnsan (çeviren : S. Ateş), 89.

Hız. Peygamber (s.a.s.)in yanına gelmek isteyen Cabir b. Abdillâh ismindeki Sahâbe kim o? Sorusuna «ene, ene» (benim diye cevap verince, Peygamber (s.a.s.) bu cevaptan hoşlanmayarak «ene, ene» (ben ben ne?) diyerek azarlamış ismini kullanmasını istemiştir (23). Çünkü şahsı tanıtan isimdir.

Bir şahsa isim olan kelimenin bir lügat manası olsa da, bu kelime işitildiği anda manası değil, adı olduğu şahıs hâtıra gelir. Her şahsın bir şahsiyeti olduğundan, kendisini diğerlerinden ayırmak istemesi bir hak'tır (24). Ferdin bu hakkı ve başkalarından ayırılmemesine vasıta olan bir isme sahip olma isteği, zamanla bir zarûret halini almış, kanunlarla isim müessesesi düzenlenerek bu şahsî arzulara cevap verilmeye çalışılmıştır.

İSMİN TARİHÇESİ

İsmi'nin varlığı ilk insanın varlığı ile beraberdir. Kur'an-ı Kerim'e göre isim, Hz. Âdem'in yaratılması ile beraber vardı. Allâh Meleklerle yer yüzünde bir halife (bir insan) yaratacağım (25), ben çamurdan bir insan yaratacağım (26) buyurmuş ve yaratacağın «beşer halife» kelimeleri ile ifade etmiştir. Hz. Âdem'in yaratılmasından sonra ise onu «Âdem» olarak isimlendirmiştir. Meleklerle hitaben «Âdem'e secde edin» (27) ve «Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti» (28) âyetlerinde, Âdem ismi ile yarattığı ilk insanı işaret buyurmuştur.

Ayrıca bu «Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra onları Meleklerle gösterip; doğrucular iseniz bunları adları ile bana haber verin dedi» (28) âyette, Hz. Âdem'e pek çok varlığın isimlerinin öğretildiği de haber verilmektedir.

Müfessirler, Hz. Âdem'e öğretilen bu isimlerin neler olduğu üzerinde durmuşlar ve özellikle şu neticeye varmışlardır: Bakara (II), 31. âyetinin

«O isimleri Meleklerle gösterdi = » cümlesindeki

(23). Müslim, es-Sahîh, Âdâb, 6, H. No. 2155.

(24) Sayman, Ferit H., Türk Medeni Hukûku, II, 144.

(25) el-Bakara (II), 30.

(26) es-Sâd (XXXVIII), 71.

(27) el-Bakara (II), 34.

(28) Aynı Sûre, 31.

«hüm» zamîri isim kelimesi ile anlaşılan varlıkları işaret etmektedir. Bu varlıklar içerisinde akıllıların çokluğundan dolayı «hâ» değil «hüm» zamîri kullanılmıştır. Bu sebeple Allah'ın Hz. Âdem'e öğrettiği isimler, insan, cin ve melek isimleri idi (29) demişlerdir.

Yine Kur'ân-ı Kerim'de «... O her şeyi yaratıp ona bir nizâm vermiş..» (30) meâlindeki âyetin izahı yapılırken, bazı tefsirlerde ilk yaratılan şeyler sıraya konmuş, bunların başında ismin yaratılışı zikredilmiştir (31).

Hz. Âdem'in eşine, canlı bir maddeden yaratılması sebebi ile, Havva ismini koyduğu da kaydedilmektedir (32).

İlk erkek ve kadın iki insandan sonra onların çocuklarında da bu isimlendirme devam etmiştir. İlk kavimlerde nüfusun azlığı sebebiyle, hemen her şahsa ayrı bir isim verilmesi imkânı mevcut olduğundan yalnız bir isim kullanılmakla iktifâ edilmiştir. Ama nüfusun zamanla artması ve medeniyetin gelişmesi üzerine önce Romalılar, ferdî isimden başka, bir de aile ismi (soyadı) kullanmaya başlamışlardır. Dinler Tarihi ile uğraşanlar ise, bazı ilkel kavimlerde isim akrabalık yönünden çok mühim idi. Fert kendi isminin yanında soyadı gibi kabilenin (Klan) ortak ismini de taşırdı (33) demektedirler.

Romada kullanılan ferdî isme (özada) Prenomen, âilenin her ferdinin ayrı ayrı taşıdığı isme de (soyadı) Nomen denilmekte idi. Roma İmparatorluğunun zayıflaması ile, âilede zayıflamış, Hıristiyanlığın Romanya nüfuzu ile, soyadları yavaş yavaş silinmiş ve bir müddet sonra unutulmuştur.

Avrupada XVI. asırdan itibaren soyadı tekrar kullanılmaya başlamıştır. Bilhassa XIX. asırda isim ve soyadı müessesesi tekâmül etmiş, ilk olarak Fransız M.K. isim hakkında, dağınık bazı maddeler vaz'etmiştir.

Alman M.K. da ismi himaye eden bazı maddeler (12. madde) getirmiştir.

İsviçre M.K' bu kanunlardan mülhem olarak, ismi 29 ve 30. maddeleri ile, dağınık diğer bir kaç maddesinde nizamlamış ve isim TürkM.K.na buradan girmiştir (34).

(29) er-Râzi, et-Tefsiru'l-Kebîr, II, 176, 177; Hüseyin el-Cisr, a.g.e., 587.

(30) el-Fürkân (XXV), 2.

(31) Ateş Süleyman, Sülemlî ve Tasavvufî Tefsiri, 108; Aydemir, Abdullah, Tefsirde İsrâiliyyat Ankara, 1979, 73.

(32) Aydemir, Abdullah a.g.e., 302; et-Taberi, Tefsir, I, 229.

(33) M. Şemseddin, Târih-i Edyân, 124.

(34) Saymen, Ferit H., a.g.e., 145, 146;

Fakat sanılmamalıdır ki, Türkiye'de isim müessesesi M.K.na kadar meçhuldü. Türklerde de İslâm'dan önce ve sonra, isim, isim koyma şekilleri ve boy adları vardı. Bay Büre'nin oğluna ad konusu destanlaşmıştır. O zamanda, bir oğlan başkesmese, kan dökmese ad konmadığı için, Avnik Kalesi'nin kafirlerinden, bezirganları kurtardığı için törenle Bamsı Beyrek adının konusu uzun uzun anlatılır (35). Fakat Türkler'de ismin hukûkî bir müesese oluşu yenidir: İlk olarak 1298 (1881) tarihli Nüfus Nizamnamesi, ismi ve isimden ayrı olan «şöhret» tabiri ile bir nevi soyadı getirerek, diğer maddeleri ile de isme hukûkîlik kazandırmıştır.

Araplarda da İslâm'dan önce, isimden başka bir de, ilk doğan oğlana verilen isimden dolayı alınan «Ebû Fülân» (faolanın babası) şeklinde bir künye almak vardı ve yaygındı. Şimdiki soyadı yerine kaimdi. Araplardaki isim ve künye durumu konumuz icabı yeri geldikçe yine anlatılacaktır.

Netice olarak İslâm Âleminde 1298 tarihli nüfus Nizâmnamesinden sonra 1330 (1914) senesinde neşrolunan Sicilli Nüfus Kanunu daha derli toplu şekilde isim müessesesini tanzim etmiştir. Bu kanun 24 maddedir.

Bu kanun 2 Ocak 1935 te yürürlüğe giren, 2525 sayılı soyadı kanunu ile kaldırılmıştır. Bu gün Türkiye'de soyadı kanunu'nun 15 maddelik metni ile Türk M.K.nun 25, 26 v.d. maddelerinde isim ve isimle ilgili hususlar hukûkî olarak tanzim edilmiştir.

İslâm Hukuku'nun kaynak kitaplarında, isim, akîka bahsi ile beraber işlenmiştir. (Akikâ doğumun yedinci günü kesilen kurbandır). Hanefî Fıkının kaynak kitaplarında ise, akîka bahsi görülemez (36). Dolayısı ile isim de çeşitli bahislerde yeri geldikçe dağınık olarak işlenmiştir. Çünkü Hanefî mezhebince akîka mübahistir. Malikî ve Şâfiî'lerce ise müstehabtır. İmam Ahmed b. Hanbel'den iki rivayetin birinde sünnet diğerinde vacib denilmektedir (37). Bu sebeple akîka ve isim meselesi de en çok Hanbelî fıkıh kitaplarında görülmektedir.

İslâm Hukukundaki isimle ilgili bahisleri işlemeden, bu tarihi seyir içerisinde, isimle ilgili her sözünü delil olarak kullanacağımız Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ismine de yer vermeden geçemeyeceğiz.

Hz. Peygamber (s.a.s.)in İsmi :

Hz. Peygamber (s.a.s.)in Tevrat'taki ismi Ahmed, İncil'deki ismi de

(35) Gökyay, Orhan Şâik Dede Korkut Hikayeleri, 50-54.

(36) el-Hâc Mehmed Zihni, Ni'met-i İslâm, 605.

(37) Aynı Sser, 606.

Ahmed'dir. Kur'ân'daki ismi ise Muhammed (s.a.s.)dir (38). Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de, Rasûl, Nebî, Emîn, Şâhid... gibi 64 isimle anılmış olduğu (39), Muvatta'daki bir hadîste bizzat Peygamber (s.a.s.)in, Ahmed, Mâhî, Hâşir, Âkîb isimlerinin olduğunu söylediği (40) nakledilir.

Hz. Peygamber (s.a.s.)e Muhammed isminin, dedesi Abdülmuttalip tarafından intihâb olunduğu umumiyetle kabul olunmaktadır (41).

Ancak nakillere göre; Peygamberimiz (s.a.s.) doğduğu zaman (12. Rabîu'l-Evvel Milâdî 570), babası bir kaç hafta evvel vefat ettiği için, çocuk ve annesi ile dedesi Abdülmüttalib meşgul olduğundan (42), Hz. Âmine ona haber gönderdi. Abdülmüttalib, Kâbe yanında oğlu Ebû Tâlib ve Kureş'in ileri gelenleri ile otururken, müjdeci varıp Hz. Amine'nin bir erkek çocuk doğurduğunu söyledi. Abdülmüttalib çok sevinerek yanındakiyle birlikte gelerek, çocuğu görmek istedi. Hz. Âmine ona, hamile iken rüyasında «*Sen insanların hayırlısına, bu ümmetin efendisine hamile kaldın. Onu dünyaya getirdiğin zaman, her hasedcinin şerrinden Allah'a sığınırım de, sonra ona Muhammed adını koy*» denildiğini anlattı. Abdülmüttalib Peygamberimiz (s.a.s.)i bağrına basıp Ka'be'ye girdi O'na dua ve Allah'a şükretti (43) ve Muhammed (s.a.s.) ismini koydu.

Zaten o devirde Araplar arasında, bu isim kullanılmıyor ve çocuğu bu isimle isimlendirme bilinmiyordu. O devirde, Peygamber (s.a.s.)in doğumundan sonra çocuklarına Muhammed ismi konan üç kişiden bahsedilir (44).

İSMİN HUKUKİ YÖNLERİ

İSİM KOYMA VAKTİ :

Kendileri ile konuştuğum doğum evi ilgilileri şu bilgileri vermiştir. Bugün doğum evlerinde çocuk doğar doğmaz belli bir kağıda ayak izi ve

(38) İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, II, 264.

(39) İbn Sa'd et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 104-106; İbn Kesîr, el-Bidâye, II, 252.

(40) Mâlik b. Enes, el-Muvatta', Esmâü'n-Nebî 61, I, (II, 1004).

(41) Mevlâna Şibli, Asr-ı Sa'âdet (terceme : Ö. Rıza), I, 191.

(42) Hamidîllah, Muhammed, İslâm Peygamberi (terceme : S. Tuğ, S. Mutlu), I, 39.

(43) İbn Hışâm, es-Sirâtü'n-Nebeviyyeh, I, 168, 166; İbn Sa'd, et-Tabakât, I, 103; İbn el-Esir, el-Kâmil fi't-Târih, I, 458, 459; İbn Kesîr, el-Bidâye, II, 264.

(44) İbn Hışâm, es-Sirâtü'n-Nebeviyyeh, I, 166 (1 nolu dipnot).

annesinin parmak izi alınmakta çocuğun göğsüne bir bant yapıştırılarak ailesinin soyadı üzerine yazılmakta meselâ «*bebek Köprülü*» şeklinde ta-
nınmaktadır. Bilâhare ebeveyni tarafından konulan isimle muameleler ya-
pılmaktadır (45).

Türk M.K.nun 39. maddesi her doğumun bir ay içerisinde nüfus me-
murluğuna tescilini âmir olduğundan, M.K. göre ismin en geç bir ay içe-
risinde konması gerekmektedir. Sicilli Nüfus Kanununda bu müddet altı
ay idi (madde 19).

İslâm'da ise, çocuğa isim konma vaktinde, şu görüşler ileri sürülmüş-
tür: Ashâbtan Enes'e sorulduğu zaman, isim doğumun üçüncü günü ko-
nular; Semra ise yedinci günü isim verilir (46) demişlerdir. Beyhakî Sü-
nen'in de, doğduğu günü isimlendirmenin daha doğru olacağını zikrede-
rek; Ebû Mûsâ'dan «*Benim bir oğlum oldu. Onu Peygamber (s.a.s.)'e ge-
tirdim. Ona İbrahim ismini verdi*» (47) hadîsini nakletmiştir.

Peygamberimiz (s.a.s.) Mâriyye'den kendi oğlu İbrahim olduğu zaman
ashabına «*bu gece benim bir oğlum oldu. Ona Ceddîm İbrahim'in ismini
ad olarak verdim.*» (48) demiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) böylece

ولد لي الليلة غلام فسميته doğduğu gecenin sabahı isim koyduğunu

söyleyerek ilk gün isim koymuştur.

İmam Ebu Hanîfe'nin çocuk ölü doğarsa sadece defnedilir. Ama doğun-
ca bir kere olsun ses çıkarır (çığlık atar) da ölürsen, ismi konular, yıkanır
ve namaz kılınarak defnedilir diye ichtihadı ve İmam Ebu Yusuf'un ise ölü
doğan isimlenir ve yıkanır demesi de doğduğu gün isimlendirilmesinin ge-
rektiğini gösterir (49).

Diğer Fıkıh kitaplarında da eğer doğumun yedinci gününden önce
isimlendirilirse ne güzel olur denmektedir (50).

(45) Erzurum Numune Hastahanesi Doğum servisi doktoru Dr. Yücel Şengün'e
bu ve Tahnik bahsinde geçen bilgileri verdiği için teşekkür ederim.

(46) İbn Kayyim el-Cevziyyeh, a.g.e., 60.

(47) Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 399.

(48) İbn Sâd, et-Tabakat, I, 135 ;Ubû Dâvûd, Cenâiz, 24 (II, 172); Ahmed b.
Hanbel Müsned, IV, 399.

(49) el-Kâsânî, Kitabü Bedâii's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi', I, 302.

(50) İbn Kudâme, el-Muğni, III, 587; İbn Kayyim el-Cevziyyeh, a.g.e., 62.

Netice olarak ismin hakikati, isimlendirilen şeyin tanınmasıdır. Var olup ismi meçhul olanın tarifi de mümkün değildir. Bu sebeple çocuğun var olduğu gün isimlendirilmesi uygundur. Ama isim koymanın merasim yapmak için doğumun yedinci gününe kadar tehiri ve akıkası ile beraber olması da caizdir (51).

İSİM KOYMA HAKKI :

Bugün ebeveyn arasında, tartışma olmayacak konulardan birisi de, çocuğun ismini, babanın seçmesi ve koymasıdır. Zira M.K. göre de, İslâma göre de bu hak babanıdır.

Türk M.K.'nun 264. maddesinin son fıkrasında «*çocuğun adını ana ve baba kor*» denilmektedir. 263. maddede ise, bu hususta «*anlaşamazlarsa babanın reyî muteberdir*» diye açıklanmıştır.

İslâm Hukûku'nda da isim koyma hakkı babanıdır. Buraya kadar geçen bâzı hadîsler bunun delilidir (52). Bu hakkın babanın olması sistemin gereğidir. Zira çocuk tanıtılırken, falanın çocuğu diye babasının ismi ile anılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de «*Onları (evlatlıkları) babalarına nisbet ederek çağırın, bu Allah indinde daha doğrudur...*» (53) buyurulmuştur.

İsim çocuğun neseb ve mensûbiyetini tanıtır. Hz. Peygamber (s.a.s.)in kendi oğlu doğunca, ceddîm İbrahim'in ismini koydum (54) demesi de çocuğa ismi babanın koyacağını gösterir.

Baba ölmüş veya delilik, bunaklık... gibi sebeplerle hacr edilmiş olsa, M.K. göre ismi anne koyar (madde 263). İslâma göre de bu gayet tabii olarak ana tarafından yerine getirilir. Hz. Peygamber (s.a.s.)in ismini de annesinin tercih ettiğini söylemiştik. Peygamberimiz (s.a.s.) bu isimle anılmış ve öğülmüştür.

Ebeveynden ikisi de ölmüş veya gayri mümeyyiz olmuş olsa isim meselesinin ne yolda halledileceğine dair M.K. da bir kaide yoktur (55). Ancak 389. maddeye göre bu vazifeyi vasî yerine getirebilir.

(51) İbn Kayyim el-Cevziyyeh, a.g.e., 66.

(52) Meselâ 48. nolu dipnotla gösterilen hadîs.

(53) el-Ahzâb, (XXXIII), 5.

(54) Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 399; İbn Sâd, et-Tabakât, I, 135.

(55) Saymen, Ferit H., a.g.e., II, 157.

Sicilli nüfus kanununun 19. maddesinde ebeveyni olmayan çocuğa ismi vesinin koyacağı açıkça belirtilmiştir.

İslâm'da da ebeveyni olmayan çocuklara ismi, ashâbtan çoğu çocuklarını isim koyması ve damağını oğması, dua etmesi için Hz. Peygamber (s.a.s.)e getirerek isim koydurduğuna göre (56), bu durumdaki çocuğun ismini vasî ve mülkî âmir koyar.

İSİM SEÇİMİ :

A — Medenî Hukukda :

Bugün Türkiyemizde çocuk ismini, soyadı gibi doğumla değil, aile reisinin doğan çocuk için seçtiği ismi, nüfus memuruna yaptığı beyânla almaktadır. Soyadı kanununun birinci maddesinde «*Her Türk öz adından başka, soyadını da taşımağa mecburdur*» denildiğinden ad ve soyadı mecburidir. Sicilli Nüfus Kanununun 3. ve 19. maddelerine göre de isim ve şöhret mecburi idi.

M.K. da alınması mecburi olan bu isim ve soyadının neler olacağı, nasıl seçileceği konusunda bir kaide mevcut değildir. Soyadı Kanununun 3. maddesindeki «*Rutbe, memuriyet, aşiret, yabancı ırk ve millet isimleri ile, iğrenç ve gülünç olanlar kullanılmaz*» şeklindeki soyadının tahditten başka, isim seçiminde bir kaide konmamıştır.

Meslek, coğrafi yer tarihî şahsiyet, eşya isimleri (Şekerci, Tuna, Köprülü, Kılıç, gibi) veya arzu edilen her kelime bugün isim ve soyadı olarak alınabilmektedir.

İsim seçimi konusunda belli bir kaide olmamakla beraber, hukukçularımız, isim seçerken hüsnü niyetle, aklı selimle hareketi, çirkin isim vermemeye dikkat etmeyi tavsiye etmektedirler. Ayrıca isim seçerken içtimâf ve dinî temayüllere, edebiyata uyulmasını uygun görmekte idirler (57).

B — İSLÂM HUKUKUNDA İSİM SEÇİMİ :

İslâma göre, isim seçimi konusunda gayet titiz davranmak gerekmektedir. Zirâ bu konuda nass'lar vardır. Sahih bir hadîste Peygamber (s.a.s.) «*Siz kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleri ile çağırı-*

(56) Müslim, es-Sahîh, Adâb, 5, H. No. 2144; el-Beyhakî, es-Sünen el-Kübrâ, IX, 305.

(57) Saymen, Ferit H., a.g.e., II, 151-152.

lacaksınız. Onun için isimlerinizi, güzel isimler koyunuz» (58) buyurmuştur. Bu hadîste ısrarla ve emir sîğası ile «*fe ahsinû esmâeküm*» denildiğinden, bu konuda da titizlik gösterilmiş, bu ve diğer hadîsler delil alınarak, isim seçimi ile ilgili hükümler ortaya konmuştur. Bunlar alınması Müstehâb, Mübâh, mekrûh ve hârâm isimlerdir.

a) Müstehâb İsimler :

Hz. Peygamber (s.a.s.) «*Sizin isimlerinizin Allah'a en sevimli olanı Abdullah ve Abdurrahman'dır*» (59) buyurarak, Allah'a kulluk itiraf eden isimleri öğüştür. Tabii ki gaye, sadece bu iki isim değil, kulluk ifade eden bunlara benzer (Abdurrahîm, Abdümelik... gibi) isimlere de şamildir.

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) ashâbı ile sohbet ederken «*Peygamberlerin isimleri ile ad koyunuz, fakat benim künyemle künyelenmeyiniz*» (61) demesi, Peygamberlerin isimlerinin çocuklara konmasının onun emri ile müstehâb olduğunu gösterir. Diğer peygamberlerin isimleri yanında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ismi Türkler arasında Mehmet şeklinde O'na hürmeten biraz değiştirilerek en çok kullanılan, yaygın bir isimdir.

Necran'lı Hıristiyanlar ashâba, Meryem sûresindeki «*Ey Hârûn'un kızı kardeşi = يااخت هرون*» (62) âyetini göstererek; Hârûn, Mûsa'nın kardeşidir. İsâ, Musâ'dan çok sonradır. Nasıl kardeş olurlar sorusunu sorarlar. Bunu duyan Peygamber (s.a.s.) «*Meryem zamanındaki insanlar, kendilerinden önce geçen Peygamberlerin ve iyi (sâlih) kimselerin isimlerini koyarlardı. Meryem kendi zamanındaki Hârûn'un kardeşi idi*» (63) buyurmuştur. Bu hadîsle Peygamber ismi koymanın çok eskiden de adet olduğunu beyan etmiş ve iyi kimselerin isimlerinin alınmasını da tavsiye etmiş olmaktadır.

(58) Ebû Dâvûd, edeb, 61 (II, 584); Ahmed b. Hanbel, müsned, V, 194; ed-Darîmî, Sünen, İsti'zân, 59 (II, 294); el-Beyhakî, a.g.e., IX, 306.

(59) Müslim, Âdâb, 1, H. No. 2132; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 178; el-Beyhakî, a.g.e., IX, 306; Buhârî, Es-Sahîh, Edeb, 105-106 (VIII, 52); İbn Mâceh, Edeb, 30 (II, 1229); et-Tirmîzi, Sünen, Edeb, 64 (V, 132).

(60) el-Beyhakî, a.g.e., IX, 306; Eb Dâvûd, Edeb, 61 (II, 584); en-Nesâî, Sünen, Hiyel, 3 (VI, 181); Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 345; Buhârî, Edeb, 109, (VIII, 52).

(61) Müslim Âdâb, 1, H. No. 2133.

(62) Meryem (XIX), 28.

(63) Müslim, Âdâb, 1, H. No. 2135.

b) Haram Olan İsimler :

Allah'tan başkasına kulluk mânâsı taşıyan isimleri ad koyma haramdır (64). İsterse bu izafe edilen Allah'tan başkası, İslâm'ın da mukaddes saydığı bir şey olsun. Meselâ «*Abdü'l-Kâbe = Kâbe'nin kulu*» gibi. O devirde, taptığı püta veya tabiat varlıklarına izâfe edilen bu gibi isimler vardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) bunları rastladıkça değiştirmiş ve değiştirilmesini de tavsiye etmişti (65).

Birgün huzuruna gelen, bir heyetle tanışırken birisi kendisini «*Abdü'l-Hacer = taşın kulu*» şeklinde tanıttınca, sen ancak «*Abdullah = Allah'ın kulu*»sun diye değiştirmiş bu tür isimleri nehyetmiştir.

Fukahâ'da bu tür isimlerin haramlığını kabul etmiş, zekât vermiyenler için söylenen «*لعن عبدالديننا = altın'a kul olanlar helâk olsun*» hadîsini delil göstermişlerdir (66). Bu hadîsteki «*Abdü'd-Dinâr*» kelimesi aynı zamanda isim olarak alınmakta idi.

Ayrıca Allah'a ortak olmak gayesi ile onun isimlerinden birini veya, mutlak olarak yalnız Allah'a mahsus isimleri almak ta haramdır. Bu hadîste, Allah'ın kıyamet gününde en çok kızdığı kimselerin bu şekilde isimleri alanlar olduğu belirtilmiştir (67).

c) Mekruh Olan İsimler :

İsimlerin içerisinde, o kelimenin bir şahsa isim oluşu dışında, bir de kelime olarak ifade ettiği manâ vardır. Konan isimlerin güzel isimler olmasının istenmesi (68), kelime olarak telaffuzundan ziyade ifade ettiği manaların güzel olmasıdır. Zira pek çok hadîs te görülürki, Hz. Peygamber (s.a.s.) putperestliği andıra nve âdâba uymayan isimlerin yanında, manası hoş olmayan isimlerin de değiştirilmesini tavsiye etmiş ve bu isimleri hoş görmemiştir (69).

Bir seferde Peygamber (s.a.s.) «*bu koyunu kim sağacak*» diye sorunca, ben sağacağım diye kalkan üç kişiye isimlerini soruyor. Onlardan

(64) İbn Kayyim el-Cevziyyeh a.g.e., 66.

(65) Hamidullah, Muhammed, a.g.e., II, 284.

(66) et-Tirmiz', Sünen, IV, 587.

(67) Müslim, Âdâb, 4, H. No. 2143.

(68) nolu dipnottaki hadîs.

(69) Hamidulalh, Muhammed a.g.e., II, 284.

«Mürre = acı» ve Harb ismindekilerin adlarını beğenmediği için oturmalarını emrediyor «Yaiş = Saâdet» ismindeki sahabeye sağmasını söylüyor (70).

Nâfi, b. Ömer de kendisinin «Âsiye» isimli kızının ismini Peygamberimiz (s.a.s.)nin «Cemîle» olarak değiştirdiğini (71) nakletmiştir. Çünkü Âsiye'de isyan, Cemîle'de güzellik manaları vardır.

Delilü'l-Fâlihîn de bir hadîsin şerhi yapılırken, bir Araba niçin çocuklarına «İbn Kelb» gibi kurt, köpek manasına gelen kötü isimler koyduklarını, kölelerine güzel isim taktıklarını sorunca, çocuklarımızı düşmanlarımız, köleleri ise kendimiz için yetiştirip hazırlıyoruz. Düşmanlarımızın korkmaları için cevabını vermiştir (72). Halbuki düşmanın korkması için de olsa, tarihlerdeki Cebbâr ve zalim kimselerin isimlerinin, Fir'avn, Kârûn ve Velîd gibi isimlerin konmasını da Peygamberimiz (s.a.s.) hoş görmemiş, men etmiştir (73).

Saîd b. Müseyyeb'in dedesinden naklettiğine göre: Dedesine Peygamberimiz (s.a.s.) ismini soruyor. O, Hâzen deyince, Hüzün manası taşıdığı için «Sen Sehl ol» buyuruyor, ama Hazen ben babalarımın koyduğu ismi değiştirmem diyor ve değiştirmiyor. Bu hadîsi nakleden Saîd, o günden sonra da bizim ailemizde hüzün eksik olmamıştır diye bu nakline ilavede bulunuyor (74).

T e f e ' ü l ; Uğursuzluğun zıddı, iyiye yorma, hayıra delâlet arama manalarındadır. İslâmda fal bakmak memnûdur. Çünkü fal'da iyi veya kötü, gelecekte haber manası da vardır. Tefe'ül ise hayra delalet eden âlâmetler için kullanılmıştır (75). İyi isimden dolayı tefe'ül caiz görülmüştür.

Hasta bir adama, sıhhatli manasına gelen «Ya Salim», bir yitiğini arayan adama, bulan manasına gelen «Ya Vâcid» diye hitab bir tefe'üldür (76) Manası güzel olan isim, isimlendirilene bir rahatlık, bir maneviyat verir.

Hudeybiye Sulhunda «Sühey! b. Amr» Mekkeliler tarafından antlaş-

(70) Mâlik b. Enes, Muvatta, İsti'zân, 24 (II, 973).

(71) Müslim, Âdâb, 3, H. No. 2139.

(72) Muhammed b. Âllân eş-Şaffî, Delilül-Falihîn, 1, 55.

(73) İbn Kayyim el-Cevziyyeh, a.g.e., 69.

(74) Ebû Dâvûd, II, 589.

(75) İbn Menzûr, a.g.e., XI, 513; İslâm Ansiklopedisi, Fal, IV, 449.

(76) İbn Manzûr, a.g.e., XI, 513.

ma için gönderilince Süheyl isimindeki kolaylık manasından tefe'ül ile Hz. Peygamber (s.a.s.) «Allah işimizi kolaylaştırdı. Haydi yaz» diye Hz. Ali'ye emrederek sulh maddelerini yazdırmıştı (77).

Bu niyetle de bugün memleketimizde; çocuğu doğup yaşamayanlar son çocuğa Yaşar, Dursun gibi, çok çocuğu olanlar sonuncuya, Yeter, Netice, Münteha, Songül gibi hep kız çocuğu olanlar da son kıza Döndü veya Döne gibi isimler koyarak bu manaların gerçekleşmesini ümit etmektedirler. Bu caizdir.

Kötü manalı isimler ise insana bir manevi durgunluk verir ve düşündürür. Mekke fethinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzuruna, Uhud muharebesinde amcası Hamza'yı şehid eden Vahşi getirilince, Vahşi'nin adını ve adı gibi yaptığı vahşeti düşünmüş ve gözüm görmesin diye uzaklaştırmıştır.

Hz. Ömer'de birisine ismini soruyor. O da tutuşmuş ateş parçası manasına gelen «Cemra» diyor. Babasının adını sorunca, o zat alev manasını taşıyan «Şihâb» cevabını veriyor. Evinin nerede olduğunu da, ateşin ısıttığı yerde manasına «Harratü'n-Nâr» diye cevaplandırınca Hz. Ömer ailenin yanına koş yandılar diye adamın ismini hiç beğenmediğini belirterek gönderiyor. Bunu nakleden râvî, Ömer'in dediği gibi oldu diye ilave ediyor (78).

Netice olarak, manası hiç de hoş olmayan isimle muhatabı anmak, isim ile onun kelime manasındaki irtibattan dolayı, devamlı olarak onun için kötü temennî gibi olacağından bu tür isimlerin kullanılması kerih görülmüştür.

Tâ'hâ, Yâ'sîn gibi Kur'ân-ı Kerim'de manası bilinmeyen harfleri ve sûre isimlerini isim olarak almakta mekruhtur (79).

d) Mübah İsimler :

Mübah, yapıp yapmamakta serbest olunan şeydir. İsimlerin de alınıp alınmamasında mahzur olmayanlar mübah isimlerdir. Bunların ne gibi isimler olduğunu tek tek sayacak değiliz. Buraya kadar anlattığımız haram ve mekruh isimlerin dışında kalanlar mübahdır diye özetlenebilir. Ancak üzerinde tereddüde düşülen bir kaç isim çeşidinden hakkında mübah olduğu söylenenleri kaydedeceğiz.

(77) Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 330.

(78) Mâlik b. Enes, Muvatta', İstî'zân, 24 (II, 973).

(79) İbn Kayyim el-Cevziyyeh, a.g.e., 75.

Cebrâil, Mikâil.. gibi melek isimlerinin alınması mübah sayılmıştır. Hammâd b. Ebî Süleyman'a bu husus sorunlunca «beis yoktur» diye cevap vermiştir (80).

Allah'ın isimlerinden yalnız kendisine mahsus olanların alınmasının haram olduğunu söylemiştik. Ancak Allah'ın isimlerinden olup, o vasıfların kullarda da bulunması istenilen manaları taşıyan isimlerin alınmasının da, caiz olduğuna hükmedilmiştir (81). Âdil, Nâsır, Cevâd.. gibi isimlerin alınması mübahdır. Çünkü adalet, yardım ve cömertlik Allah'ın sıfatlarından olmakla beraber bunların insanlarda da bulunması istenmiştir.

Arapların dışında Müslüman olan milletlerin fertlerinin isimleri de, İslâm inanç ve ahlâkına aykırı olmadıkça kalmış, Müslüman adı olarak tanınmış ve yayılmıştır. İlk Müslüman Türk Devletlerinden Karahanlılar'ın devlet başkanı Satuk, X. asırda Müslüman olunca, Abdülkerim adını almıştır. «*Satuk'un Müslüman adı Abdülkerim, oğlu Mûsâ'nın eski adı Baytaş idi*» (83) diye kaydedilir. Ama Selçuk, Alpaslan.. gibi isimler değişmemiş, Müslüman adı olarak tanınmış ve yayılmıştır.

İSMİN DEĞİŞTİRİLMESİ

M.K. göre esas kaide ismin değiştirilmemesidir. Bir kimse adını veya soyadını dilediği zaman dilediği şekilde değiştiremez. Fakat bir kimseyi ismine devamlı bağlı bulundurmamak, şahsiyet haklarını da bazı yönlerden daraltma olacağından, haklı sebepler ileri sürülürse isim değiştirilir (84). Türk M.K.nun 26. maddesinde «*Muhik sebeplere binaen bir kimse isminin değiştirilmesini isteyebilir.*» denmektedir. Ancak bu haklı sebepler açıklanmamış, hakimlere bırakılmıştır. İsmi gülünç, haysiyet kırıcı olması, şahsı teşhise kifayet etmemesi haklı sebep olarak kabul edilmiştir. Adalet Bakanlığının 7-11-1943 tarihli tamiminde, milli isimleri almak arzusu haklı sebep sayılmıştır.

İslâm'da da ismin değiştirilmemesi, şahsın tanındığı isimle kalması esas olmakla beraber, gülünç olan, şahsın haysiyetini kırıcı, mana ve mefhum olarak İslâm'ın inanç ve ahlâkına aykırı düşen isimler değiştiril-

(80) Aynı eser, 69-70.

(81) Aynı eser, 74.

(82) Hamidullah, Muhammed, a.g.e., 284.

(83) Pekolcay, Neclâ, İslâmi Türk Edebiyatı, 36.

(84) Saymen, Ferit H., a.g.e., II, 160-161.

miştir. Ashâbın büyük çoğunluğunun cahiliyye devrinde aldığı isimler İslâm'dan sonra da aynen kalmıştır (85). Doğan çocuklara ise güzel isimlerin konulması emredilmiştir. Değişmesi gereken isimler, mekrûh ve haram olan isimler başlığı altında işlenmiştir.

Bugün dünyanın çeşitli ülkelerinde, başka din mensuplarından, Müslüman olan kimseler, Müslümanlığı kabulünden sonra, ismini de değiştirmektedir (86). Müslüman adı almaktadır. Bu da gayet tabii ve doğrudur. İlk bakışta bunun, Müslüman olmayanlara ismi ile dahi olsa benzememe arzu ve düşüncesinden yapıldığı gibi görünürse de, bir kimsenin hangi topluluğa benzer ise onlardan olacağını belirten hadîsin (87) hükmüne girmemek arzusundan olduğu daha kuvvetlidir. Din değiştirenin ismini değiştirmek istemesi hakkıdır.

Türk Mahkemeleri, din değiştiren kimselerin isim değiştirmeye hakları olduğunu kabul etmiştir. İstanbul 5. Asliye Hukuk Mahkemesinin 25-11-1947 tarih ve E1044/K.906 sayılı bir kararında «*Davacının mukaddema Rum iken Müslüman olduğu.. ve İslâm Dinine geçen bu şahsın, Hıristiyan şahıslara ait bu ismi taşımasına müteamel bulunmadığına...*» (88) denilerek din değiştirenin, isim değiştirmesi haklı sebep kabul edilmiştir.

BİRDEN FAZLA İSİM ALMA

Memleketimizde ve her yerde, birden fazla isimle isimlendirilme yaygın haldedir. Halil İbrahim, Mehmet Ali, Emine Betül... gibi.

Mer'i kanunlarımızda iki ismi bir arada almayı mahzurlu gören bir hüküm yoktur.

İslâm'da da bir kimsenin iki veya daha fazla isim alması caizdir. İslâm'dan önce Araplarda çocuğa bir isim verilir ama çocuk, çok kere bir defa kullanılan bu isimle anılmaz, falanın çocuğu manasına gelen «*İbn fülân*» şeklinde anılırdı. Bu ikinci ismi kendisinin bir oğlu oluncaya kadar da devam ederdi. Olğuna konan isimden dolayı otomatik olarak, falanın babası manasına gelen «*Ebû Fülân*» şeklinde çağrılırdı. O devirde bir Ara-

(85) Hamidullah Muhammed, a.g.e., II, 284.

(86) Örnek olarak bakınız : Diyanet Gazetesinin : 1 Aralık 1974, 15 Ocak 1 Ağustos, 1 Mayıs, 1975 tarihli nüshaları.

(87) Ebû Dâvûd, Libâs, 4 (II, 367); Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 50.

(88) Saymen, Ferit H., a.g.e., II, 160 (14 nolu dipnot)

bin tek isim taşıdığı nadirdir. En aşağı yukarıda söylediğimiz gibi üç ismi vardır (89).

Hz. Peygamber (s.a.s.) de bir hadîsde kendisinin beş isminin varlığını söylemiş bunların da «*Muhammed, Ahmed, Mâhi, Hâşir, Âkib*» olduğunu (90) bildirmiştir. İbn Sâd Peygamber (s.a.s.)in isimlerinin daha çok olduğunu söyler (91).

K Ü N Y E ve L A K A B

K ü n y e : Bir şeyi başka bir şeyle ifadeye yarayan isimlere denirse de, hakikatte, bir erkeği veya bir kadını büyük oğluna izafetle (Ebû fülân veya Ümmü Fülân şeklinde) isimlendirmekte kullanılan bir tabirdir (92). Künye, Araplarda küçük yaşından beri filanın oğlu diye çağırılan kimsenin ilk erkek çocuğundan dolayı otomatikman «*Ebû Fülân = Filanın Babası*» şeklinde anıldığı isimdir (93).

Bir kimseyi haddini aşan kötülükleri ile yad etmek için de halk ona bir künye takar (Ebû Cehil = bilgisizliğin atası gibi).

Tâzim ve hürmet için de bazı zatlar ismi ile değil künyesi ile anılır (Ebû'l Vefâ.. gibi) Aynı zamanda künye isim yerini de tutar ve bir kimsenin ismi olarak ta kullanılır (94). Araplar arasında şahısların çoğu yalnız künyesi ile tanınır (95). Ziyâ Paşa'da bu konuda şöyle diyor :

*Emma ki Arapta başka âdet
Geh künye geh isim buldu şöhet (96).*

Memleketimizde künye askeri bir tabirdir. Halen de kullanılmaktadır. Künye : askerın adı ile baba adı, memleketi, dini, hizmete giriş tarihi gibi malumat yerinde kullanılır. Bunların yazıldığı deftere de künye defteri denmektedir (97).

(89) Hamidullah Muhammed, a.g.e., II, 284.

(90) Enes b. Mâlik, Muvatta', İsti'zân, 24 (II, 973).

(91) İbn Sâd et-Tabakât, I, 104, 105, 106.

(92) İslâm Ansiklopedisi, Künye, VI, 1081.

(93) İslâm Ansiklopedisi, Aynı yer; M. Hamidullah, a.g.e., II, 284.

(94) İbn Menzûr, Lisânü'l-Arab, XV, 233.

(95) İslâm Ansiklopedisi, VI, 1081.

(96) Ziya Paza, Harâbât Mukaddimesi.

(97) Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I, 341.

Araplardan ve ashaptan çoğu yalnız künyesi ile tanınır. Onun için Arapça lügat ve tabakât kitaplarında umumiyetle, künye ile anılan, tanınanlar bir gurupta toplanmıştır. Yalnız künyelere tahsis edilmiş lügatlar da vardır. Misâl olarak : el-İsâbeh yalnız kadınlardan künye ile bilinenler için bir fasıl açmıştır (98). el-İstîâb bir cildine Kitabü'l-Künâ diye başlamakta (99). Üsüdü'l-Gâbe'de V. cild künye ile tanınanlara ayrılmıştır (100).

Şahsı bu şekilde künyelendirme âdetinin menşei, Araplarda erkek çocuklara verilen kıymetten ileri geldiği söylenirse de (101), çocuğu olmadığı halde künye alan veya Hz. Peygamber (s.a.s.)in kendisine künye verdiği kimseler de vardır.

Hız. Aîşe, ya Rasulallâh (s.a.s.) senin her kadının bir künyesi var. Sadece benim yok deyince, Hız. Peygamber (s.a.s.) ona «*Ümmü Abdillâh = Abdullah'ın anası*» künyesini al diye izin vermiş, o'da ölünceye kadar bu künye ile anılmış fakat böyle bir oğlu olmamıştır (102).

Hız. Ebubekir'in, Bekir isminde bir oğlu yoktur, Hız. Ömer'in de Hafs isminde oğlu yoktur. Ama bu künyelerle tanınırlar (103). Bütün bunlar insanın oğlu olmasa da bir künye alacağıının cevazını göstermektedir.

Künye bazan babalığın dışında, şahsın bazı münesebetlerini ifade etmek için de kullanılmıştır. Ebû Hürayrah (ufak kedisi olan kimse)nin bu künyeyi, kedilere karşı olan sevgisinden aldığı nakledilir (104).

Künye bazı hallerde iyi veya kötü niyetle yapılan şaka ve istihzayı da ifade eder. Enes b. Mâlik şöyle anlatıyor : Benim bir erkek kardeşim vardı. Hız. Peygamber (s.a.s.) bize gelip onu gördüğü zamanlarda «*Yâ Ebâ Umayr*» (ey küçük Ömer'in babası) Nuğâyır (bülbül) ne oldu der lâtife ederd. Çünkü kardeşim Ebû Umeyr, Nuğayır kuşu ile oynardı (105). diyor. Burada Hız. Peygamber (s.a.s.)in, çocuğa babalık izafesi bir latifedir. Çocuğun asıl ismi Zeyd iken artık bu künye ile anılmıştır. Bu tür iyi niyetli lâtifeye, künye takmaya cevaz vardır.

(98) İbn Hacer el-Askâlâni, el-İsâbeh, IV, 429.

(99) İbn Abdi'l-Berr el-Kurtûbi, el-İstîâb, IV, 1.

(100) İbn el-Esîr, Üsüdü'l-Gâbeh, V, 132 v.d.

(101) İslâm Ansiklopedisi, VI, 1981.

(102) Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 151.

(103) İbn Kayyim el-Cevziyyeh, a.g.e., 79.

(104) İslâm Ansiklopedisi, VI, 1081.

(105) Müslim, Âdâb, V, No. 2150.

L a k a b : Başkaları tarafından keyfi olarak veya bir münasebetinden dolayı, bir şahsın isminin yanına ilave veya isminin yerine ikâme olunan ve o şahsı medih veya zem ile anmaya yarayan isim veya vasıftır (106). Lâkab takmak çok eskiden beri vardır. Psikolojik bir durum ifadesidir. Lâkablar okul çocukları, köylüler ve işçiler arasında daha çok görülür. Bunların tescili diye bir hususta bahis mevzuu olamaz.

İbhlassa köylerimizde şahısların bazılarına bir şeyle münasebetinden dolayı bazı lâkablar takılmakta, iyi niyetle takılanlarını şahısta benimsemekte, kullanmakta ve onunla tanınmaktadır. Askerdeki bir vazifesinden dolayı Topçu, Onbaşı, Çavuş şeklinde, belki bir anlık mesleğinden dolayı Baltacı, Boyacı diye ömür boyu anılan ve sonra çocuklarında bu lakab çoğul olarak devam eden aileler buna bir örnektir.

Muhatabı, hali ile mütenasip olarak medh ve ihtiramı ifade eden güzel lakablarla yad etmek nehyedilmemiştir. Ashabtan Hz. Hamza'ya Allah'ın aslanı manasına «*Esedullâh, Hz. Halid'e Seyfullah (Allahın kılıcı)*» gibi lâkablar takılmıştır (106/a).

Ama kötü niyetle takılan, şahsı manen inciten lâkabları takmak İslâm'da yasaklanmıştır, haramdır. Kur'an-ı Kerim'de «*Ey imân edenler bir kavim diğer bir kavimle alay etmesin. Olur ki alay edilenler, alay edenlerden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınları eğlenceye almasın, olurki onlar kendilerinden daha hayırlıdır. Kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lâkaplarla çağırmayın.*» (107) buyurulmuş, kötü lâkablar takmak yasaklanmıştır. Bu ayetin, kulağı ağır duyan bir sahabeye ve boyu kısa kadınlara lâkab takıldığı, ayrıca Bilâl-i Habeşî gibi siyah olanlara, inciten lâkablar takıldığı zaman nazil olduğu kaydedilmiştir (108).

Arapların İslâmlaşmasından sonra Hz. Peygamber (sa..s.)in kötü isimleri değiştirdiği iyi isimler alınmasını emrettiği halde, cahiliyyeden beri devam eden bazı ölmüş kimselere ait künye, lâkab ve sülale isimlerini değiştirmedini görüyoruz. «*Abdüşşems oğulları, Abdülmüttalip oğulları*» gibi. Bu kelimelerin manasında Allah'tan başkasına kulluk manası varsa da, bu manadan çok uzaklaşmış ve sadece ihbar gayesi taşıyarak, sülâlenin aslını tanıttığı için değiştirmemiştir. Zaten değiştirilmesi de bir fay-

(106) Saymen, Ferit H., a.g.e., II, 153; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, VI, 4470.

(106/a) Yazır, Hamdi, a.g.e., VI, 4470.

(107) el-Hucurât (XLIX), 11.

(108) Yazır, Hamdi, a.g.e., VI, 4467, 4468.

da temin etmezdi. Hatta yanında anıldığı ve kendisinin de «*Abdü'l-Muttalib oğullarından*» diye tanıtıldığı halde nahyetmediği, «*ben Abdü'l-Muttalib oğullarıdanım*» dediği vakî'dir. *انا بنى لا كذب انا ابن عبدالمطلب*

«*Ben Peygamberim yalan yok ben Abdü'l-Muttalib oğullarıdanım*» (109).

Hız. Peygamber (s.a.s.)in isminin alınmasının caiz ve iyi olacağını daha evvel zikretmiştik. Fakat künyesinin alınması bazı fıkıhcılarca uygun görülmemiştir. O'nun künyesi Hz. Hadîce'den doğan ilk oğlundan dolayı «*Ebu'l-Kâsım*» idi. Bir hadîste «*Benim isimle isimleniniz. Fakat künyemle künyelenmeyiniz*» (110) buyurmuştur. Bunu delil göstererek fıkıhcılardan onun künyesinin alınmasının doğru olmadığını söyleyenler de vardır. Fakat bazı fukahâda ismi Muhammed olan bir şahsın ilk oğluna Kâsım koyarak bir de «*Ebu'l-Kâsım*» diye künyelenmesini, Peygamber (s.a.s.)in isim ve künyesinin ikisini bir arada cem etmesini uygun görmemişler, ayrı ayrı olarak alınmasını uygun görmüşlerdir. Zamanın geçmesi ve bir karışıklık olmayacağından hiç bir mahzur olmadığını söyleyenler de vardır (111).

ÇOCUK DOĞUNCA VE İSİM KONARKEN YAPILAN MERASİMLER

Çocuk doğunca yapılan şeyler çoktur. İbn Abbas bunlardan sünnet olanları; isim koyma, sünnet ettirme, akîka, saçının traş, saçı ağırlığına sadaka, kızların kulağının delinmesi.. şeklinde sıralamıştır (112). Bunların çoğu konumuz dışıdır. Ancak biz burada, bunlardan isimle çok yakın ilgisi olan kulağa ezan ve ikâmet okumak, âkîka ve tahnik'e kısa kısa temas ederek geçeceğiz.

a) Kulağa Ezan ve İkâmet Okuma :

Bu gün çocuğu doğan bazı aileler onun sağ kulağına ezan, sol kulağına ikamet okuduktan veya okutturduktan sonra ismini koymakta, onun için hayır duada bulunmaktadır. Bazı ailelerde, hatta böyle veya şehirlerde ise bu vazife unutulmuş durumdadır. Doğu illeri ve Hakkâri civarında

(109) Müslim, Cihâd, 78, 88, (III, 1401); Buhari, Cihâd, 52, 61, (IV, 37); et-Tirmizî, Cihâd, 15 (IV, 200).

(110) Müslim, Âdâb, 1, H. No. 2131; Ahmed b. Hanbel, Müsne'd, II, 312-455.

(111) et-Tahâvî, Şerh Meâni'l-Asâr, IV, 335-340.

(112) eş-Şevkânî, Neylü'l-Evtâr, V, 55.

bir inceleme yapan Doç. Dr. Ali Şafak bunun unutulmuş olduğunu üzülerek yazmaktadır (113).

Halbuki bu bir sünnettir. Sahih bir hadîste Ebû Rafî, «Peygamberimiz (s.a.s.) Hz. Fatîma oğlu Hasan'ı doğurduğu zaman onun kulağına namaz (da okunan) ezanı okuduğunu gördüm» (114) diye rivayette bulunmuştur. Başka bir hadîste «kimin bir çocuğu olursa, onun sağ kulağına ezan sol kulağına ikamet okusun» (115) buyurulmuştur. Ezan okumanın sırrı; insanın bu dünyadan çıkışında kelimeyi tevhîdle telkîn yapıldığı gibi dünyaya gelişinde de, İslâmın şîârı olan kelime-i tevhîdin, Allah'ın büyüklüğünü ifade eden kelimelerin insanın kulağına ilk çarpan şey olması için olsa gerekir.

Ayrıca, yaratılıştaki ilk insanı kandırdığı gibi yeni doğan çocuğa şeytanın davetinden önce, onu Allah'a, onun dinî İslâm'a ve ona ibadete davet için okunduğu manası da çıkarılır. Zira ezanın okunması ile şeytanın kaçtığı, uzaklaştığı da bir hadîste bildirilmiştir (117). Yine bir hadîste, doğan çocuğun kulağına ezan okumakla, o çocuğa «Ümmü's-Sıbyân» zarar vermez (118) denmektedir. Ümmü Sıbyân ise, cinlerden çocuğa musallat olan şeydir (118) diye izah edilmiştir.

Tabîî ki bu sünnet yerine getirilirken, çocuğu rahatsız edecek ve incitecek şekilde bağırılmayacak, onunla konuşulduğu zamanki ses seviyesine göre okunacaktır.

b) Akîka :

Akîka : Doğan çocuğun yedinci gününde (erkek kız ayırmaksızın) başının traş edilerek, o çocuğun ismine kesilen kurbandır. Çocuğun başındaki cna tüyü demek olan akîka, o kurbanı isim olmuştur (110).

Hız. Peygamber (s.a.s.) torunları Hasan ile Hüseyin için birer koç kur-

(113) Şafak Ali, A.Ü. İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi, sayı 2, 87 (Makale : Hak-

kari ve civarında halkın dinî ve ahlâkî yaşayışı üzerinde araştırma).

(114) et-Tirmîzî, edâhî, 16 (IV, 97); el-Beyhâkî, a.g.e., IX, 305; Ahmed b. Hanbel, Müsned VI, 9, 391, 396; eş-Şevkânî, a.g.e., V, 155.

(115) eş-Şevkânî, Neylû'l-Evtâr, V, 155.

(116) İbn Kayyim el-Cevziyyeh a.g.e., 16.

(117) Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 316.

(118) eş-Şevkânî, a.g.e., V, 155.

(119) İbn Hazm, el-Muhallâ, VIII, 312; el-Beyhâkî, a.g.e., IX, 299; el-Hâc Mehmed Zihni, Nimet-i İslâm, 604.

ban kesmiştir (120). Akîka doğumun yedinci, öndüdüncü ve yirmibirinci günlerinde, bazı hadîslerde de yalnız yedinci gününde kesilir (121) dendiğinden yedinci günden önce kesmek caiz görülmemekte, ama yedinci günden sonra imkan bulunduğu zaman kesilebileceği de zikredilmektedir (122).

Akîka çocuğun adı konulup ismi söylenerek «*Bismillâhi Allâhü Ekber, Ey Allahım bu senin rızan için falanın akîkasıdır diye kesilir*» (123). Hz. Peygamber (s.a.s.) doğumlarının yedinci günlerinde, Hasan ile Hüseyin'in başlarının traş edilmesini, saçlarının ağırlığına gümüş tasadduk edilmesini emretmesinden dolayı (124) çocuğun saçı traş edilerek bu tasaddukta yapılır. Akîka kanının çocuğun traş edilmiş başına değirilmesi yerine koku sürülmesini Hz. Peygamber (s.a.s.) tavsiye etmiştir (125). Ama akîka kanından bir noktâ şeklinde çocuğun başına değirmekte bir beis görmeyenlerde vardır (126).

Akîkanın etinden sahibi yer, yedirir. Hattâ Hz. Peygamber (s.a.s.)in torunlarının akîkasından ebelerine de gönderilmesini söylemesinden (127) dolayı bazı fıkıh kitaplarında budu ebeye verilir denmektedir (128). Akîka pişirilirken mümkünse kemikleri kırılmaz (129). Ama güçlük varsa kırılınca mekruh olmaz (130). «*Her kimin çocuğu doğarda onun için kurban kesmek isterse onu yapsın*» (131) hadîsindeki «*Kurban kesmek isterse*» buyurulmuş olmasından, vücûb hükmünün kaldırıldığına hükümlenmiştir.

(120) el-Beyhâkî, es-Sünenü'l-Kübrâ, IX, 302.

(121) Aynı eser, IX, 299; Ahmed. Hanbel, Müsned, V, 17.

(122) İbn Hazm, el-Muhallâ, VIII, 313.

(123) el-Beyhâkî, a.g.e., IX, 304.

(124) Aynı eser, IX, 304; Ahmed b. Hanbel, Müsned VI, 390, 392; Eş-Şevkânî, Neyl Evtâr, V, 154.

(125) el-Beyhâkî, a.g.e., IX, 303.

(126) İbn Hazm, a.g.e., VIII, 313.

(127) el-Beyhâkî, a.g.e., IX, 303.

(128) el-Hâc Mehmed Zihni, a.g.e., 605; el-Beyhâkî, a.g.e., IX, 302.

(129) el-Beyhâkî, a.g.e., IX, 302; İbn Hazm, a.g.e., VIII, 313.

(130) el-Hâc Mehmed Zihni, a.g.e., 605

(131) es-Şevkânî, a.g.e., V, 150.

Bu sebeple, Hanefilerde akîka mübahtır (132). Malikî ve Şafiilerde akîka müstehâbtır (133).

Hanbelî mezhebinde ise bir kavle göre sünnet diğer bir kavle göre vaciptir. Hanbelîler «*Emera hüm anî'l-gülâmi..*» hadîsindeki «*Emr*» kelimesi açık olarak vücûb ifade eder demektedirler (134).

T a h n î k :

Çocuğa doğduğu anda isimle beraber yapılan diğer bir muamele de tahniktir. Tahnik; bir kimsenin damağını oğmak manasınadır. Hurmadan bir parçayı ağıza alıp iyice çiğneyerek bir çiğnem yapmak ve hasil olan ağız suyunu çocuğun damağına sürmektir (135).

Hz. Aişe «*Peygamber (s.a.s.)e küçük çocuklar getirilirdi de kendisi onları tahnik eder, bereket ve saadet duasında bulunurdu*» (136) demiştir. Bazı hadîslerde tahnikten sonra isim koyduğu mervîdir. Ebû Musâ'nın oğlunu tahnik ederek duâ etmiş ve İbrahim ismini koymuştur (137).

Hurmadan çiğnem yapıp çocuğun damağına onun suyunun sürülmesi, çocuğa bir gıda için değildir. Çünkü onun sütten başka bir gıdası yoktur. Hem de bunu yapanın ağız hastalıklı olmamalıdır. Bu sebeple tahnik ancak Peygamber (s.a.s.)e has bir durumdur. Bu onun ağız suyundan teberrük gayesine ma'tuftur. Bunu yapmıştır ve bunu yaptığı çocuklardan hiç birisi de zarar görmemiştir. Bu teberrük gayesine şu hadîsi misâl verebiliriz : Ebû Bekir'in kızı Esmâ Hicret esnasında hamile idi ve Kuba'ya gelince bir çocuk dünyaya getirdi. Nifaslı hali ile onu Peygamber (s.a.s.)e getirdi' Peygamber (s.a.s.) onu tahnik etti. Onu eli ile sıvazlıyarak Abdullah ismini koydu. Esmâ devamla, böylece çocuğun karnına ilk giren şey Rasûlallâh'ın tükürüğü oldu (138) demiştir.

Bugün de anne memesini almayan çocuklara buna benzer muameleler yapılmaktadır. Doğum doktorları, doğduğu sırada çocuğun emme refleksi olmadığını, bazı annelerin memesinin baş kısmı olmadığından, meme

(132) Aynı eser, V, 150; el-Hâc Mehmed Zihni, a.g.e., 605.

(133) Aynı eserler ve aynı yerler.

(134) İbn Kûdâme, el-Muğnî, III, 586.

(135) eş-Şevkânî, Neylül Evtâr, V, 155.

(136) Müslim, Âdâb, V, H. No. 2147.

(137) Müslim, Âdâb, V, H. No. 2145; el-Beyhâkî, a.g.e., IX, 305.

(138) Müslim, Âdâb, V, H. No. 2146.

ucu gibi şeyler takılarak emmesinin sağlanması için tahniğe benzer bazı muameleler yapıldığını anlatmışlardır (139).

Şevkanî tahnik ederek isim koymasını için çocuğun sâlih kimselere götürülmesi müstehaptır (140) demektedir.

N E T İ C E

Bir insanı diğerine tanıtan, bir şahsı diğerinden ayıran vasıta isimdir. İsimle ilgili buraya kadar toplamaya çalıştığımız bilgilerle, İslâm Hukukunda ismin, her ne kadar Hadis ve Fıkıh kitaplarında dağınık halde, çeşitli bölüm ve başlıklar altında işlense de, toplanınca bir hukûkî müessese olduğu kanaatine vardık.

Medenî Hukukla yaptığımız mukayeselerle de;

- a) Her iki hukukta da isim koymanın bir zaruret olduğunu,
- b) Her iki hukukta da isim koyma hakkının önce babaya ait olduğunu, baba olmadığı takdirde annenin, o da olmazsa vasi, mülkî âmir ve ya memurların isim koyabileceklerini,
- c) Medenî Hukukta isim seçiminin akl-i selîm ve hüsn-i niyete terki ile serbest bırakılmasına rağmen, İslâm Hukukunda, haram, müstehap, mekruh ve mübah isimler gibi dinî hükümlerle tesbit edildiğini,
- d) Her iki hukukta da ismin değişmemesi esas olmakla beraber, bazı sebeplerle değiştirilebileceğini, İslâm'daki değişikliğin daha ziyade dinî sebeplere bağlı olduğunu, özellikle ihtida ednelerin isimlerini değiştirme zorunluluğunu duyduklarını,
- e) Her iki hukukun da birden ziyade isim olmaya müsaade ettiğini,
- f) Medenî Hukuktaki soyadı gibi, İslâm Hukukunda da künye lâkabın ayırıcı bir vasıf olarak kullanıldığını,
- g) İslâm Hukukunda isim konurken ibadet niyeti ile, ezan ve ikâmet okuma ve akika gibi bazı merasimlerin yapıldığını gördük.

(139) 45 nolu dipnota bakınız.

(140) eş-Şevkânî, a.g.e., V, 155.